

УДК 796. 011(477)

Галина Лапишина,  
Роман Дмитрів

## Історичні аспекти розвитку фізичного виховання в Україні в кінці XIX – на початку XX ст.

*Українська академія друкарства (м. Львів)*

**Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень.** У другій половині XIX – на початку XX ст., незважаючи на державні кордони, проходив процес консолідації української нації, розширювалися суспільно-політичні та культурні зв'язки між західними й східними землями України.

У Галичині розгорнули свою діяльність видатні діячі української культури, виникли культурно-освітні й наукові установи, періодичні видання, які набували загального українського значення, зростала самосвідомість населення Західної України щодо боротьби за об'єднання всіх українських земель у єдиній демократичній державі.

Отже, актуальність теми нашого дослідження насамперед полягає в тому, що необхідність вивчення розвитку фізичного виховання в Україні в кінці XIX на початку XX ст. є особливо важливою в наш час, коли в країні проходить процес відродження й особливого значення набуває необхідність відповідних знань.

**Завдання** дослідження – вивчення сокільського та січового гімнастичного руху в Галичині на початку XX ст.; дослідження національно-патріотичних засад січового гімнастичного руху (1900–1925 рр); вивчення гімнастично-спортивного руху Західної України з початку XIX до половини XX ст. й тиск на нього окупаційних карально-репресивних систем.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сокільничий рух в Україні.** Галичина на кожній ділянці свого національно-суспільного життя має чималі здобутки. Тут розвинулись українська політична преса, народне шкільництво, організовано тисячі читалень, кооперативів, культурні й економічні установи також перебували в розквіті своєї діяльності. До всього цього дійшли галицькі українці без чужої допомоги й лише завдяки своїй праці. На той час уся Галичина була охоплена мережею протипожежно-руханкових товариств «Соколів» і «Січей», українська молодь у яких вчилася витривалості, відваги та дисциплінованості [3, 62–74].

**Українське сокільство** – це національно-патріотичні руханкові товариства, що існували в Західній Україні з 1894 до 1939 р.

**Українське сокільство** – це народна організація, оскільки її метою було дбати про добро й розвій своєї нації.

Популяризації сокільського руху в Галичині сприяв приклад Чехії, де 1862 р. створено гімнастичне товариство «Сокіл».

Усі тогочасні тіловиховні системи були гімнастичними: лише гімнастика давала змогу розвивати різні частини тіла. Сокільські організації здійснювали фізичну підготовку, підносили національний дух, відігравали культурно-просвітницьку роль. Саме тоді Василь Нагірний 1886 р. підносить у часописі «Батьківщина» потребу закладати для добрих людей по селах протипожежні руханкові сокільські товариства, щоб рятувати народне добро від пожежі [3, 62–74].

Із перших днів існування товариства до його складу вступали і молоді, і старі, кожен намагався надати організації допомогу в міру своїх сил. Брак дуже дорогих гімнастичних приладів усунув начальник міської протипожежної охорони п. Єлісевич, інші гімнастичні прилади закупила старшина. Членів товариства «Сокіл» нараховувалося 121, вправи вели настоятелі Гамота й Лукасевич. Із 15 листопада 1894 р. розпочався курс вправ для дівчат і дітей. Вони займалися вільними гімнастичними вправами, вправами на гімнастичних приладах і з предметом [3, 62–74].

Від заснування українського гімнастичного товариства «Сокіл» у Львові почалася систематична праця над національною системою тіловиховання. Серед перших діячів руханки можна відзначити Володимира Лаврівського, пропагандиста й агітатора, який підготував статут товариства «Сокіл» і

переклав українською мовою книги з футболу й тенісу; Василя Нагірного – першого голову товариства та ініціатора сокільської ідеї, Йосифа Коциковського – одного з перших зачинателів вправ.

Активно поширювалася географія сокільської ідеї. Протягом першого десятиліття минулого століття весь галицький край було охоплено мережею сокільських товариств: у 1902 р. засновано сокільські товариства в Станіславі, Перемишлі, Коломиї, у 1903 р. – у Самборі, Чорткові, Тернополі; у 1904 р. – у Бучачі, Кутах, Бережанах, Золочеві, поступово знаходячи зацікавлених навіть серед найвідоміших околиць [3, 62–74].

Отже, маємо підстави стверджувати, що сокільницький рух на початку ХХ ст. на західних землях України розвивався досить активно.

В історії галицького сокільства початку ХХ ст. чимало яскравих сторінок пов'язано з діяльністю його керівників Альфреда Будзиновського (1871–1942) та Івана Боберського (1873–1947). За період головування А. Будзиновського створено Вищий музичний інститут у Львові. Особливого розмаху діяльності українського сокільства надав Іван Боберський. Діапазон діяльності цього діяча в галузі фізичного виховання досить широкий. Він був талановитим пропагандистом, просвітителем, організатором спортивного та сокільського руху в Галичині; завдяки особистій ініціативі І. Боберського в 1911 р. розпочато акцію викупу земельної площі для спортивного майдану, а пізніше стадіону для українського населення. Також придбано велику кількість протипожежного приладдя, гімнастичних приладів, обладнання руханкових домівок, сотні прапорів, десятки власних оркестрів.

**Висновки й перспективи подальших досліджень.** Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., український народ був роз'єднаним і перебував під владою багатьох держав. Неоднаковий статус територій України визначав специфіку розвитку української культури в умовах сильніших або слабших утисків. Завдяки особливим історичним відомостям того часу в Галичині Львів піднісся до загальноукраїнського значення.

Отже, розглянувши історію сокільського руху в Західній Україні на початку ХХ ст. можна дійти висновку: сокільський рух утворився з невеликого гурту та за короткий час розрісся у велику й розгалужену організацію. На тодішній час Галичина виходила на одну з передових європейських позицій щодо охоплення мас фізичною культурою.

Ідея державного й фізичного відродження нації, яка розпочалася в сокільському русі, дала поштовх розвитку українського спортивного та олімпійського руху.

Отже, наші дослідження будуть продовжені, ми відслідкуватимемо історичні аспекти розвитку фізичної культури та спорту в Україні.

#### *Список використаної літератури*

1. Ігнатенко С. О. Шляхи перебудови системи підготовки та перепідготовки вчителів фізичної культури для роботи в сучасній професійній національній школі в Україні / С. О. Ігнатенко, Є. Г. Горбачок // Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні : матеріали першої республік. конф. – Луцьк : Надстир'я, 1994. – С. 243–244 с.
2. Історія українського війська : у 2 т. – Т. 1. – Львів : [б. в.], 1936. – 288 с.
3. Каверно Б. І. Сокільський і січовий гімнастичний рух у Галичині на початку ХХ століття / Б. І. Каверно // Традиції фізичної культури в Україні. – К. : [б. в.], 1999. – С. 62–74.
4. Платонов В. М. Про наву концепцію фізичної культури і спорту / В. М. Платонов, В. С. Панюков, В. І. Петрушев, М. В. Туленков // Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні : матеріали першої республік. конф. – Луцьк : Надстир'я 1994. – С. 4.
5. Приступа Є. Н. Традиції української національної фізичної культури / Є. Н. Приступа, В. С. Палат. – Львів : Троян, 1991. – 104 с.
6. Сірополко С. Історія освіти на Україні / С. Сірополко. – Львів : [б. в.], 1937.
7. Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку 30-х років ХІХ ст. до 1939 р.) // Визвольний шлях. – 1997. – № 6. – С. 732–746.

#### *Анотації*

*На початку ХХ ст. в Галичині виникли сокільський і січовий гімнастичний рух. Через «Соколи – Січі» й Українських січових стрільців галицькі українці дійшли ідеї повної незалежності та соборності. Сокільські тіловиховні системи були гімнастичними: гімнастика давала змогу розвивати найрізноманітніші частини тіла. Багато яскравих сторінок розвитку сокільського руху пов'язані з керівниками: Альфреда Будзиновського (1871–1942) та Івана Боберського (1873–1947). З утворенням сокільських товариств українське гімнастичне товариство «Сокіл» стало могутньою організацією. Західноукраїнський гімнастично-спортивний рух постійно живився національними ідеями І. Франка, М. Грушевського, Д. Донцова, І. Боберського. Гімнастично-спортив-*

ний рух Західної України мав могутню національну силу, яка організувала здорову тілом її душею молодь, готову віддати життя за волю й незалежність Української держави.

**Ключові слова:** сокільницький рух, січовий рух, тіловиховні системи, національна ідея, західноукраїнський гімнастично-спортивний рух, духовне й фізичне відродження нації.

**Галина Лапшина, Роман Дмитрив. Исторические аспекты развития физического воспитания в Украине в конце XIX – начале XX в.** В начале XX в. в Галичине возникли сокольский и сичевой гимнастические движения. Через «Соколы – Сичи» и Украинских сичевых стрелцов галицкие украинцы дошли идеи полной независимости и соборности. Сокольские системы были гимнастическими: гимнастика давала возможность развивать разные части тела. Много ярких страниц развития сокольского движения связано с руководителями Альфредом Будзиновским (1871–1942) и Иваном Боберским (1873–1947). С образованием сокольских обществ украинское гимнастическое общество «Сокол» набрало могущественной организации. Западноукраинское спортивно-гимнастическое движение постоянно подпитывалось национальными идеями И. Франко, М. Грушевского, Д. Донцова, И. Боберского. Спортивно-гимнастическое движение Западной Украины имело мощную национальную силу, которая организовывала здоровую телом и душой молодёжь, готовую отдать жизнь за волю и независимость Украинского государства.

**Ключевые слова:** сокольское движение, сичевое движение, теловоспитательные системы, национальные идеи, западноукраинское спортивно-гимнастическое движение, духовное и физическое возрождение нации.

**Galina Lapshyna, Roman Dmytriv. Historical Aspects of the Development of Physical Education in Ukraine at the End of the 19<sup>th</sup> – of the 20<sup>th</sup> Century.** At the beginning of the 20<sup>th</sup> century Sokoly and Sich gymnastic movements appeared in Halychyna. Through «okoly –Sich» and Ukrainian Sich Riflemen Ukrainians of Halych came up with the idea of full independence and unity. Sokoly systems were gymnasts. Gymnastics gave opportunity to develop different parts of their bodies. Many bright pages of the development of Sokoly movement were connected with the leaders: Alfred Budzinovskiy (1871-1942) and Ivan Boberskiy (1873-1947). With education of Sokoly society Ukrainian gymnastic society «Sokol» became a powerful organization. Western Ukrainian sports gymnastic movement were strengthened with national ideas of I. Franko, M. Grushevskiy, D. Dontsov, I. Boberskiy. Sports gymnastic movement of Western Ukraine had powerful national force that organized youth with healthy body and soul who were ready to give their lives for freedom and independence of the Ukrainian State.

**Key words:** Sokoly movements, Sich movements, body-educational system, national ideas, Western Ukrainian sports gymnastic systems, spiritual and physical nation's revival.